

הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר – שם משמואל לשבת וירא

בראשית יח

- (כ) ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחסאתם כי כבדה מאד :
- (כא) ארדה נא ואראה הפצקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה :
- (כב) ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עומד לפני ה' :
- (כג) ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע :
- (כד) אוילי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה :
- (כה) חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט :
- (כו) ויאמר ה' אם אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם :
- (כז) ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אד-ני ואנכי עפר ואפר :
- (כח) אוילי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה :
- (כט) ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אוילי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים :
- (ל) ויאמר אל נא יחר לאד-ני ואדברה אוילי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם אמצא שם שלשים :
- (לא) ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אד-ני אוילי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים :
- (לב) ויאמר אל נא יחר לאד-ני ואדברה אף הפעם אוילי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה :
- (לג) וילך ה' כפאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו :

שפת אמת וירא - שנת תרל"ח

ברש"י ויגש אברהם (בראשית יח, כג) מצינו הגשה למלחמה כו¹ ועם מי נלחם בכאן. אך הפירוש כי אברהם אבינו עליו השלום מגודל ענותנותו כאמרו <ן>אנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז) היה קשה לו מאוד להתפלל להבורא יתברך, ולא מצינו שום דבר שהתפלל אברהם עליו השלום על עצמו וכן כתב בזוהר הקדוש על שלא ביקש על לוט עיין שם.² וזאת התפלה שהיה ברוב רחמיו נלחם עם עצמו אם להתפלל וזה שכתוב ויגש אברהם, ויש לומר שזה עצמו בכלל התפלה הנה <נא> הואלתי כו' ואנכי עפר ואפר פירוש עם היותו יודע שהוא עפר אף על פי כן גבר רוב הרחמנות עליהם. שנגש ורצה לבקש מהבורא יתברך בעבורם. מכל שכן הבורא יתברך שהוא אב הרחמים יש לו לרחם עליהם.³

שם משמואל וירא - שנת תרע"ג

הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז). ויש לדקדק מה ענין ואנכי עפר ואפר לכאן. והספורנו כתב "ולא ירדתי עדיין לסוף כוונת דברי תשובתך".

ונראה עוד לפרש בפשיטות שאמר אברהם כלפי שאמר לו ה' יתברך שיבוא אתם בדן, טען הנה גם אני הייתי ראוי להיות עפר ואפר לולא רחמיך אשר עמדו לי לפני משורת הדין,⁴ אם כן כך היא מדת טובך מעולם לרחם אף על פי שאינו כדאי, אם כן היתכן שתשחית וכו'.

ובזה מיושב מה שאמר זה בתפלה השניה ולא בתפלה הראשונה, כי בראשונה ביקש למצוא זכות בדן, השפט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשית יח, כה), ולא היה מקום למאמר <ן>אנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז), רק בשניה שביקש רחמים גמורים אתה צדיקו של עולם תצטרף עמהן,⁵ אם כן בא מאמר זה.

ובזה תוכחת מוסר לכל איש לבל יתיאש מלהתפלל אף שמצא את עצמו שאינו כדאי, מכל מקום יאמר לנפשו הלוא חטאתי עויתי פשעתי לפניך ה' יתברך מיום היותי על האדמה, ומכל מקום רחמיך הרבים עמדו לי, אם כן כך מדתך עמי מעולם לרחם אותי אף על פי שאיני כדאי, עשה גם היום עמי ושמע תפלתי :

1 **רש"י** בראשית יח, כג ד"ה ויגש אברהם : מצינו הגשה למלחמה (ש"ב י) ויגש יואב וגו', הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה, והגשה לתפלה (מ"א יח) ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה.

2 **זוהר** ח"א קה ע"א : אמר רבי אבא, תא חזי ענותנותא דאברהם, דאע"ג דאמר ליה קב"ה זעקת סדום ועמורה כי רבה, ועם כל דא דאוריק עמיה ואודע ליה דבעי למעבד דינא בסדום, לא בעא קמיה לשזבא ליה ללוט, ולא יעביד ביה דינא, מאי טעמא, בגין דלא למתבע אגרא מן עובדוי, ועל דא שלח קב"ה ללוט ושייב ליה בגיניה דאברהם, דכתיב ויזכור אלקי"ם את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו' ; **זוהר** ח"א קיא ע"א : תא חזי ענותנותא דאברהם, דהא אפילו בקדמיתא כד בעא קב"ה למעבד דינא בסדום, לא בעא מניה רחמי על לוט, (דהא) לבתר דכתיב וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיסור הכבשן, לא תבע עליה דלוט, ולא אמר עליה לקב"ה כלום, אוף הכי קב"ה לא אמר ליה מידי, בגין דלא יחשב אברהם דקב"ה גרע מזכותיה כלום, ואי תימא דאברהם לא הוה חשב ליה ללוט בלביה כלום, הא מסר נפשיה למיהך לאגחא קרבא בחמשה מלכין תקיפין, כמה דאת אמר (בראשית יד יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו', וכתיב (שם טו) ויחלק עליהם לילה, וכתיב (שם טז) וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב וגו', אבל ברחימותא דרחים לקב"ה, וחמא עובדוי דלוט דלא כשרן כדקא יאות, לא בעא אברהם דבגיניה ישבוק קב"ה כלום מדיליה, ובגיני כך לא תבע עליה רחמי, לא בקדמיתא ולא בסופא :

3 **שיח שרפי קודש - פרשת וירא** (קול מבשר ח"א – וירא אות יז) : אם אמצא בסדם חמשים צדיקים וכו' ונשאתי לכל המקום בעבורם. בשם הרב רבי בונים מפרשיסחא זכרונו יגן עלינו הפירוש אם יש חמשים צדיקים העוסקים לטובת העיר לרחמים ולהזדריכם. ונשאת לכל המקום בעבורם. כמו שאמר אברהם אבינו עליו השלום ואנכי עפר ואפר הפירוש שאני עפר ואפר ויש לי רחמנות עליהם. מכל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה בעל הרחמים ירחם.

4 **רש"י** בראשית יח, כז ד"ה ואנכי עפר ואפר : וכבר הייתי ראוי להיות עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי רחמיך אשר עמדו לי.

5 **רש"י** בראשית יח, כח, ד"ה התשחית בחמשה : והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם.

ויגש אברהם ויאמר וגו'. בענין תפילת אברהם על הסדומים יש להבין הלא הסדומים לא היו רעים לעצמם לבד אלא מזיקים ממש לכל העולם, והרי הצלת הסדומים היא נזק לכל העולם, וא"כ היתכן שיבקש אברהם רחמים על הסדומים במקום היזק כל העולם, והרחמנות על הסדומים היא אכזריות על כל העולם וכמ"ש הרמב"ן (דברים י"ט י"ג) כי ביעור הדם הנקי מצוה טובה גדולה לך להציל ממות נפשך כי הרחמנות על הרוצחים שפ"ד מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים, עכ"ל. ונראה שאברהם חשב לקרבם בזה למען ישובו מדרכם הרעה, כי בהתעורר עליהם רחמים מן השמים כמים פא"פ וגו' יתעורר גם בקרבם רגש רחמים על העשוקים ולשוב מדרכם הרעה. וזוהי מדתו של אברהם מעולם לקרב רחוקים בזה הדרך, שבמה שהשפיע עליהם חסדים עי"ז עצמו יהיו נמשכים מאליהם אחר מקור המשפיע להם טובות [ועי' מ"ש בספר זכרון זאת פרשת ויקרא]. וזהו שנשתבח אברהם במדת חסד שבכל מדתו היתה כוונתו צורך גבוה לקרב עי"ז רחוקים :

ולפי האמור יתבאר הכתוב הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר, שלכאורה בלתי מובן מה ענין אנכי עפר ואפר לכאן, כי לעומת רוממות השי"י אין ניכרת שפלות עפר ואפר יותר ממלאך. הא למה זה דומה שבערך עשיר גדול שרכושו עולה לאלף אלפי אלפים זהב, אין הפרש בין איש שכל רכושו עולה לדינר אחד לאיש שרכושו עולה למאה דינר, באשר רכוש שניהם מאפס ותוהו נחשבו לו. כן לרגלי רוממות השי"י אין רוממות המלאך תופסת מקום נגד שפלות עפר ואפר כי שניהם אין להם מציאות של כלום נגד השי"י, וכנראה שגם לרשי"י הי' קשה זה, ע"כ יצא לפרש פירוש אחר וכבר הייתי ראוי להיות עפר עי"י המלכים ואפר עי"י נמרוד לולא רחמיך אשר עמדו לי, עכ"ל, והיינו שבא בטענה שכך מדותיך מעולם לרחם. ומ"מ עדיין אינו מובן דכתיב (שמות ל"ג) ורחמתי את אשר ארחם למי שראוי לרחם, ואם הוא הי' ראוי לרחם עליו, יחשוב את הרשעים והמתועבים הללו נמי ראויים לרחם עליהם, אתמהה, וכי לא הרגיש שהוא נביא ה' והם רעים וחטאים לה' מאד :

אך לפי דרכנו יתפרש, דתלה כל מעלתו מחמת שהקדים ה' לעשות עמו חסד וקרבהו בימין צדקו, ולעומת החסדים שעשה עמו התעורר גם הוא בעצמו ובשביל זה זכה למה שזכה. וזהו ואנכי עפר ואפר, שמצד עצמי אין בי שום מעלה אלא מצד חסדי ה' נתקיים בי כמים פנים אל פנים וגו' ואם תעשה ככה גם לסדומים, גם הם לעומתך יתעוררו להיטיב דרכם כמוני :

תפילת אברהם: הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר – שם משמואל לשבת וירא – דף למורה

בראשית יח

- (כ) ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד:
(כא) ארדה נא ואראך הפצצקתה הבאה אלי עשו קלה ואם לא אדעה:
(כב) ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עוֹדְנוּ עִמָד לִפְנֵי ה':
(כג) ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע:
(כד) אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה:
(כה) חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק רשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט:
(כו) ויאמר ה' אם אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם:
(כז) ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אד-ני ואנכי עפר ואפר:
(כח) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה:
(כט) ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים:
(ל) ויאמר אל נא יחר לאד-ני ואדברה אולי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם אמצא שם שלשים:
(לא) ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אד-ני אולי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים:
(לב) ויאמר אל נא יחר לאד-ני ואדברה אף הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה:
(לג) וילך ה' כפאשר פלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקום:

שפת אמת וירא - שנת תרל"ח

אברהם לא מתפלל בד"כ ← כשהוא מתפלל זה בגלל רחמיו ← קו"ח שה' יתברך

ברש"י ויגש אברהם (בראשית יח, כג) מצינו הגשה למלחמה כו¹ ועם מי נלחם בכאן. אך הפירוש כי אברהם אבינו עליו השלום מגודל ענותנותו כאמרו <ו>אנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז) היה קשה לו מאוד להתפלל להבורא יתברך, ולא מצינו שום דבר שהתפלל אברהם עליו השלום על עצמו וכן כתב בזוהר הקדוש על שלא ביקש על לוט עיין שם.² וזאת התפלה שהיה ברוב רחמיו **נלחם עם עצמו** **אם להתפלל** וזה שכתוב ויגש אברהם, ויש לומר שזה עצמו בכלל התפלה הנה <נא> הואלתי כו' ואנכי עפר ואפר פירוש עם היותו יודע שהוא עפר אף על פי כן גבר רוב הרחמנות עליהם. שנגש ורצה לבקש מהבורא יתברך בעבורם. מכל שכן הבורא יתברך שהוא אב הרחמים יש לו לרחם עליהם:³

שם משמואל וירא - שנת תרע"ג

הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז). ויש לדקדק מה ענין ואנכי עפר ואפר לכאן.

והספורנו כתב "ולא ירדתי עדיין לסוף כוונת דברי תשובתך".

ונראה עוד לפרש בפשיטות שאמר אברהם כלפי שאמר לו ה' יתברך שיבוא אתם בדן, טען הנה גם אני הייתי ראוי להיות עפר ואפר לולא רחמיך אשר עמדו לי לפני משורת הדן,⁴ אם כן כך היא מדת טובך מעולם לרחם אף על פי שאינו כדאי, אם כן היתכן שתשחית וכו'.

ובזה מיושב מה שאמר זה בתפלה השניה ולא בתפלה הראשונה, כי בראשונה ביקש למצוא זכות בדן, השפט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשית יח, כה), ולא היה מקום למאמר <ו>אנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז), רק בשניה שביקש רחמים גמורים אתה צדיקו של עולם תצטרף עמהן,⁵ אם כן בא מאמר זה.

ובזה תוכחת מוסר לכל איש לבל יתיאש מלהתפלל אף שמצא את עצמו שאינו כדאי, מכל מקום יאמר לנפשו הלוא חטאתי עויתי פשעתי לפניך ה' יתברך מיום היותי על האדמה, ומכל מקום רחמיך הרבים עמדו לי, אם כן כך מדתך עמי מעולם לרחם אותי אף על פי שאינו כדאי, עשה גם היום עמי ושמע תפילתי:

אברהם ניצל בזכות רחמי ה' עף שאינו כדאי ←

1 **רש"י** בראשית יח, כג ד"ה ויגש אברהם: מצינו הגשה למלחמה (ש"ב י) ויגש יואב וגו', הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה, והגשה לתפלה (מ"א יח) ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה.

2 **זוהר** ח"א קה ע"א: אמר רבי אבא, תא חזי ענותנותא דאברהם, דאע"ג דאמר ליה קב"ה זעקת סדום ועמורה כי רבה, ועם כל דא דאוריק עמיה ואודע ליה דבעי למעבד דינא בסדום, לא בעא קמיה לשזבא ליה ללוט, ולא יעביד ביה דינא, מאי טעמא, בגין דלא למתבע אגרא מן עובדוי, ועל דא שלח קב"ה ללוט ושייב ליה בגיניה דאברהם, דכתיב ויזכור אלקיים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו'; **זוהר** ח"א קיא ע"א: תא חזי ענותנותא דאברהם, דהא אפילו בקדמיתא כד בעא קב"ה למעבד דינא בסדום, לא בעא מניה רחמי על לוט, (דהא) לבתר דכתיב וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן, לא תבע עליה דלוט, ולא אמר עליה לקב"ה כלום, אוף הכי קב"ה לא אמר ליה מידי, בגין דלא יחשב אברהם דקב"ה גרע מזכותיה כלום, ואי תימא דאברהם לא הוה חשיב ליה ללוט בלביה כלום, הא מסר נפשיה למיהך לאגחא קרבא בחמשה מלכין תקיפין, כמה דאת אמר (בראשית יד יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו', וכתיב (שם טו) ויחלק עליהם לילה, וכתיב (שם טז) וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב וגו', אבל ברחימותא דרחים לקב"ה, וחמא עובדוי דלוט דלא כשרן כדקא יאות, לא בעא אברהם דבגיניה ישבוק קב"ה כלום מדלילה, ובגיניה כד לא תבע עליה רחמי, לא בקדמיתא ולא בסופא:

3 **שיח שרפי קודש** - פרשת וירא (קול מבשר ח"א - וירא אות יז): אם אמצא בסדם חמשים צדיקים וכו' ונשאתי לכל המקום בעבורם. בשם הרב רבי בונים מפרשיסחא זכרונו יגן עלינו הפירוש אם יש חמשים צדיקים העוסקים לטובת העיר לרחמים ולהזריכם. ונשאת לכל המקום בעבורם. כמו שאמר אברהם אבינו עליו השלום ואנכי עפר ואפר הפירוש שאני עפר ואפר ויש לי רחמנות עליהם. מכל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה בעל הרחמים ירחם.

4 **רש"י** בראשית יח, כז ד"ה ואנכי עפר ואפר: וכבר הייתי ראוי להיות עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי רחמיך אשר עמדו לי.

5 **רש"י** בראשית יח, כח, ד"ה התשחית בחמשה: והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם.

ויגש אברהם ויאמר וגו'. בענין תפילת אברהם על הסדומים יש להבין הלא הסדומים לא היו רעים לעצמם לבד אלא מזיקים ממש לכל העולם, והרי הצלת הסדומים היא נזק לכל העולם, וא"כ היתכן שיבקש אברהם רחמים על הסדומים במקום היזק כל העולם, והרחמנות על הסדומים היא אכזריות על כל העולם וכמ"ש הרמב"ן (דברים י"ט י"ג) כי ביעור הדם הנקי מצוה טובה גדולה לך להציל ממות נפשך כי הרחמנות על הרוצחים שפ"ד מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים, עכ"ל. ונראה שאברהם חשב לקרבם בזה למען ישובו מדרכם הרעה, כי בהתעורר עליהם רחמים מן השמים כמים פא"פ וגו' יתעורר גם בקרבם רגש רחמים על העשוקים ולשוב מדרכם הרעה. וזוהי מדתו של אברהם מעולם לקרב רחוקים בזה הדרך, שבמה שהשפיע עליהם חסדים עי"ז עצמו יהיו נמשכים מאליהם אחר מקור המשפיע להם טובות [ועי' מ"ש בספר זכרון זאת פרשת ויקרא]. וזהו שנשתבח אברהם במדת חסד שבכל מדתו היתה כוונתו צורך גבוה לקרב עי"ז רחוקים:

ולפי האמור יתבאר הכתוב הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר, שלכאורה בלתי מובן מה ענין אנכי עפר ואפר לכאן, כי לעומת רוממות השי"י אין ניכרת שפלות עפר ואפר יותר ממלאך. הא למה זה דומה שבערך עשיר גדול שרכושו עולה לאלף אלפי אלפים זהב, אין הפרש בין איש שכל רכושו עולה לדינר אחד לאיש שרכושו עולה למאה דינר, באשר רכוש שניהם מאפס ותוהו נחשבו לו. כן לרגלי רוממות השי"י אין רוממות המלאך תופסת מקום נגד שפלות עפר ואפר כי שניהם אין להם מציאות של כלום נגד השי"י, וכנראה שגם לרשי"י הי' קשה זה, ע"כ יצא לפרש פירוש אחר וכבר הייתי ראוי להיות עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד לולא רחמיך אשר עמדו לי, עכ"ל, והיינו שבא בטענה שכך מדותיך מעולם לרחם. ומ"מ עדיין אינו מובן דכתיב (שמות ל"ג) ורחמתי את אשר ארחם למי שראוי לרחם, ואם הוא הי' ראוי לרחם עליו, יחשוב את הרשעים והמתועבים הללו נמי ראויים לרחם עליהם, אתמהה, וכי לא הרגיש שהוא נביא ה' והם רעים וחטאים לה' מאד:

אך לפי דרכנו יתפרש, דתלה כל מעלתו מחמת שהקדים ה' לעשות עמו חסד וקרבהו בימין צדקו, ולעומת החסדים שעשה עמו התעורר גם הוא בעצמו ובשביל זה זכה למה שזכה. וזהו ואנכי עפר ואפר, שמצד עצמי אין בי שום מעלה אלא מצד חסדי ה' נתקיים בי כמים פנים אל פנים וגו' ואם תעשה ככה גם לסדומים, גם הם לעומתך יתעוררו להיטיב דרכם כמוני: